

Borrat en storbåt i sank vid Fånöö brygga

Det är en lång kustlinje från Enköping ner förbi Vallby, Lillkyrka runt Veckholm och Torsvi och upp via Hacksta, Löt och Villberga till bron vid Hjälstaviken i Husby Sjutolft socken. Längs den här kustlinjen fanns det i mitten på artonhundratalet mängder med "skeppare" som transporterade varor från bönderna i trakten in till Stockholm. Det var många bönder som även kallade sig för skeppare, i de fall de ägde eller var delägare i en båt som transporterade varor främst till och från Stockholm men ibland även till Västerås, Strängnäs och Mariefred.

Det fanns mycket att tjäna på att själv transportera in sina varor för försäljning i Stockholm. Man fick mycket bättre betalt för spannmål och mjölkprodukter på kajen i Stockholm än i Enköpingstrakten. Båtarna som användes var i huvudsak av typen "storbåt". Det finns flera snarlika båttyper som benämns "storbåt". Men den sorten som trafikerade Mälaren och kallades storbåt eller allmogebåt var enmastade segelskutor som till nöds också kunde ros. De var inte helt öppna utan till ungefär hälften täckta med ett däck i form av löstagbara däcksluckor. Det var sjövärdiga båtar som kunde lasta mycket och tungt.



Bildtext: Detta är storbåten Cajsa som byggdes som en replika av de storbåtar som fanns i Ålands skärgård och i Roslagen och Mälaren. Den byggdes 1986, efter gamla ritningar, av en intresseförening i Finland och har använts som en "lägerbåt" för ungdomar som vill lära segling. Foto: Astrid Olhagen.

Det rådde naturligtvis konkurrens mellan skepparna som mot betalning fraktade varorna till Stockholm. I de fall försäljaren av varorna inte följde med till Stockholm för att själv sälja sina varor fick skepparen i uppdrag att mot provision sköta försäljningen. Detta förfaringssätt byggde på stort förtroende mellan säljaren och skepparen och redovisningen dem emellan. Ofta så samlastade dock bönderna i en by sina varor för transport till Stockholm vid ett och samma tillfälle där en av byns bönder följde med och skötte försäljningen.

I Ekolsundsviken fanns det flera skeppare. En av dem var Johan Fredriksson i Enhälga som hade sin storbåt liggande vid Fånöö brygga i Löt. Han var bondson i Enhälga och hjälpte till hemma på gården när han inte seglade till Stockholm. En annan var Anders Andersson i Kårsta, Villberga. Anders hade sin båt vid Bäckarö. Anders hade en längre tid haft ett ont öga till Johan. Någon annan orsak till det än att dom var konkurrenter är inte känd.

Bonden Per Eric Ericsson i Grillby hade till exempel, i början av juni 1852, blivit ombedd av Anders att gå i borgen för en båt som Johan skulle köpa. Anders ville sen att Per Eric direkt efter köpet skulle säga upp borgen så att Johan skulle komma på obestånd. När Per Eric inte ville gå med på detta så frågade Anders i stället bonden Carl Petter Andersson i Edsta samma sak. Inte heller han ville gå med på detta.

Vid Bäddarö brygga var det vid den här tiden mycket folk i rörelse som lämnade och hämtade varor på bryggan med vagnar dragna av oxar eller hästar. Det var inga särskilda tider utan folk kom och gick i stort sett hela dagarna. Så var fallet även fredagen den 5 november. Bonden Gustaf Johansson i Kårsta hade kommit ner till bryggan med fyra tunnor havre lastade på en vagn som drogs av ett par oxar, som han hade döpt till Greven och Baron. Gustaf hade gjort upp med Anders Andersson om transport av tunnorna till Stockholm och lastade tunnorna på Anders' båt som låg vid bryggan. När Gustaf skulle köra hem så kom Anders och frågade Gustaf om han ville följa med honom till Krägga. Gustaf hade svarat att visst har jag ärende till Krägga, jag borde ha varit dit och hört efter om Grönquist har lämnat auktionspengarna som jag skickade med honom till soldaten Fält, men i kväll kan jag inte för jag har oxar och vagn som ska hem. Anders svarade att dom kan Lindberg i Edsta köra hem så du kan gärna följa med till Krägga. Anders sa att han skulle dit och få fraktpengar av inspektorn för en tidigare resa då han tagit hem stenkol, järn och salt.

Anders och Gustaf lånade en ökstock av Jan Mattsson i Kråskär på andra sidan viken och begav sig ut på sjön. En ökstock var en liten eka eller jolle som användes för korta och snabba förflyttningar utan att behöva ta med hela storbåten och all eventuell last. När Anders rott ett stycke så sa Gustaf att du håller för långt ut mot fjärden. Anders svarade att *"det går bra som det går, vi ska till Fånöö först. Jag ska dit och ta reda på en hönsbur som är på Fredrikssons båt"*. Gustaf invände att inte kan du få reda på den i kväll för Fredriksson är inte där nu. *"Jo, sa Anders han ska lasta i morgon och han är säkert där"*. Anders och Gustaf rodde dit. När de kom fram sa Anders: *"Gå upp och se om det är nån ombord"*. Gustaf ville inte det utan han svarade att, *"gå du så du får reda på din hönsbur för jag vet inte var den står"*. Anders tog på sig pälsen och klev upp ur ökstocken och in på Fredrikssons båt. Då fick Gustaf se att Anders hade något under pälsen som han försökte gömma men när han klev upp på Fredrikssons båt så glipade pälsen och Gustaf såg att det var ett borrhävar. När Anders hade kommit ombord på Fredrikssons båt hoppade han ner under däck medan Gustaf satt kvar i ökstocken. Gustaf hörde något skrapande ljud och ropade till Anders: *"Vad gör du?" "Kommer det någon?"* frågade Anders tillbaka. *"Det kommer två karlar från gården"* sa Gustaf. Då kom Anders med väldig fart och kastade borren till Gustaf och hoppade i ökstocken och sa: *"Inte ser jag någon du är bara rädd"*. Då hade Gustaf fått nog och sa: *"Nu går jag hem så får du vara kvar så länge du vill, för sånt här sällskap bryr jag mig inte om"*. Men Anders ville inte att de skulle skiljas åt utan lossade ökstocken från bryggan under det han sa: *"Nu tror jag hon fått så mycket att hon ej skall segla så långt"*, varefter de rodde hem, tillbaka till Bäddarö brygga. På vägen tillbaka frågade Gustaf var Anders hade fått borren ifrån. Han sa att den hade han fått låna av Rosling, som var slöjddräng vid Bäddarö. *"Du var fasligt rädd"* sa Anders, *"jag tror knappt att båten sjunker för jag borra för högt upp men kanske om hon blir lastad"*. Gustaf sa: *"Av det här tilltaget har du ingen nytta, du kan bli alldeles olycklig"*. *"Det är inte farligt"* sa Anders, *"bara du tiger"*. När de kom tillbaka till Bäddarö hade de varit borta i ungefär en och en halv timme, och Anders lämnade borren till Rosling och de följdes åt hem till Kårsta.

På lördagsmorgonen den 6 november kommer Fredriksson ner till Fånöö brygga och finner sin båt stående med akterstäv på botten men förstäv stack upp litet ur vattnet. Fredriksson som hade varit nere vid sin båt kvällen innan utan att märka att något var fel upptäckte efter en stunds letande att på båtens ena sida hade ett hål borrhävat. Fredriksson misstänkte genast Anders Andersson för dådet. Anders hade vid flera tillfällen visat sig vara hans ovän. Anders gjorde lite efterforskningar och fick höra att Anders varit på sjön kvällen innan i sällskap med Gustaf i Kårsta. Fredriksson frågade Gustaf vad han kände till och Gustaf talade om som det var att Anders hade borrhävat hål i Fredrikssons båt.

På söndagen den 7 november var sju personer med och hjälpte Fredriksson att bärga och ösa båten. Det såg då också att en dragglina med vilken båten varit förtöjd hade skurits av. Båten var nästan helt tom vid tillfället. Det enda som förstördes av last var sex tjug ägg.

Några dagar efter händelsen med båten sökte Gustaf upp baron Rålamb på Fånöö. Gustaf var orolig och hade berättat för baron att han hade något på sitt samvete Han talade om att han varit med när

Anders klättrat ner i Fredrikssons båt och borrar hål i den så att den sjunkit. Gustaf undrade om han skulle kunna anses skyldig till dådet genom att han varit med även om han inte deltagit i borrarandet eller ens känt till Anders avsikt med resan. Vad baron Rålamb svarade är inte känt.

Det blev naturligtvis rättssak av det här, där Anders nekade till att ha borrar sönder Fredrikssons båt men däremot anklagade han Fredriksson för att ha utspritt rykte om att Anders skulle ha borrar sönder hans båt. Gustaf däremot berättar hela förloppet, hur de rodde till Fånöö och om samtalet dem emellan och att Anders var ombord på Fredrikssons båt med borren.

Vid rättegången hördes flera vittnen. Gustaf var ju huvudvittne eftersom han var med vid färden till Fånöö. Övriga vittnen bekräftade i huvudsak den ovänskap som funnits mellan Anders och Johan Fredriksson. Ett av vittnena, Carl Jansson i Fiskvik, hade under förra sommaren varit med Anders till Stockholm. Då hade även Fredriksson anlänt dit och satt sin ökstock tätt intill Anders båt. Då hade Anders sagt: *"Det vore just lagom att sänka Fredrikssons ökstock"*, varpå han hoppade ner i ökstocken och ställde sig bredbent med ett ben på varje kant och vickade båten fram och tillbaka tills dess den var helt fylld med vatten.

Soldaten Sköld i Lindsunda berättade vid rättegången att han hade träffat Anders efter händelsen med båten och kommit att nämna att när de grävde en rävgröp på Baddarö ägor så var marken så hård så att man nästan behövt borra sig ner. Då hade Anders blivit mycket förargad.

Anders som var född i Säby by i Villberga var 36 år, gift och hade två barn, fem och tre år gamla. Fadern hade varit bonde men var död. Anders hade tjänat på olika ställen först i Villberga och sedan i Boglösa och Litslena innan han återvände till Villberga där han bodde nu, på Kårsta utjord. Han var inte tidigare straffad eller varit åtalad för något brott.

Åklagaren menade att Anders var mer än till hälften bunden vid att ha utfört brottet och skulle mellan rättegångstillfällena förvaras i länshäktet i Uppsala, vilket rätten biföll.

Fredriksson yrkade ersättning för båtens bärgning och lagning och för den förlust av fraktinkomster som han nu drabbades av när båten låg stilla för att lagas. Det blev allt som allt den ansevärd summan av 84 Riksdaler Banco.

Rätten beslutar att Anders ska gå "värjemålsed", dvs. att Anders måste under ed svära sig fri från beskyllningen. Han gör det vid efterföljande ting, och trots besvärande omständigheter så frikänns han därför från anklagelsen. Det fanns bara ett vittne, Gustaf, och trots att han hade vittnat under ed så nekade Anders till det som Gustaf berättade. Ord stod mot ord.